

УДК 94 (477) „1921/1929”:631.16

І. Г. Кивгила

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ЗАВДАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КРЕДИТУ У ПРАЦЯХ
ВЧЕНИХ-АГРАРІЇВ ДОКОЛГОСПНОГО ПЕРІОДУ (1921 – 1929 рр.)**

Проаналізовано особливості зміни поглядів на завдання і важливість сільськогосподарського кредитування у 20-х роках ХХ століття у працях вчених-аграріїв доколгоспного періоду.

Зосереджено увагу на науково-теоретичних розробках з питань сільськогосподарського кредиту в добу нової економічної політики таких вчених, як П. Височанський, І. Подольський, Т. Німчинов, О. Дідусенко, О. Макаровський. Відзначено, що дослідження провідних вчених-аграріїв, спроби балансувати між здійсненням завдань економічної ефективності та соціалістичного облаштування села зазнали невдачі, вихід же з протиріч непу був знайдений керівництвом країни у форсованій колективізації села, що означало злом притаманних непу господарських механізмів, у тому числі й інституту кооперативного кредиту.

Ключові слова: господарство, кооперація, кредитове товариство, селянство, сільськогосподарський кредит, сільське господарство.

Постановка проблеми. Важливим для розуміння значення наукового доробку вчених-аграріїв 1920-х рр. у вивченні проблем сільськогосподарського кредиту є аналіз їх бачення щодо завдань, що стояли перед системою кооперативного кредиту в добу нової економічної політики, а також те, як змінювались погляди дослідників на це під впливом політичних та соціально-економічних обставин.

До піднятої нами проблеми у свій час, у ході проведення досліджень власних наукових тем, звертались Калініченко В. В., Кульчицький С. В., Морозов А. Г., Марочко В. І., Паскаленко В. Є., Лазуренко В. М. [1].

Мета статті. Аналіз особливостей зміни поглядів на завдання і важливість сільськогосподарського кредитування у 20-х роках ХХ століття у працях вчених-аграріїв доколгоспного періоду.

Виклад основного матеріалу. Вчені-аграрії у 20-х роках ХХ століття розуміли, що проблема кредитування селянських господарств, як жодна інша сторона діяльності сільськогосподарських кооперативних товариств, була найтіснішим чином пов'язана із визначенням реального економічного стану селянського господарства. Адже, з одного боку, кредитне сільськогосподарське товариство було покликане сприяти економічному розвитку господарств своїх членів, тому що кредитів потребували, насамперед, господарства незаможників, а з другого, – дбати про вчасне повернення кредитів та про загальну економічну рентабельність фінансово-кредитної роботи, яка повинна була давати

реальне прирощення виробництва сільськогосподарської продукції. Це формувало поле для широкого обговорення низки завдань, що стояли перед системою сільськогосподарського кредиту.

Один із провідних теоретиків сільськогосподарської кооперації П. Височанський, розглядаючи завдання сільськогосподарської кооперації та кредиту, зокрема, підкреслював, що вони полягали не тільки в тому, щоб мобілізувати кошти населення, але й у тому, щоб найкраще їх розподілити [2, с. 221].

Вплив політичної кон'юнктури на висвітлення завдань сільськогосподарського кредиту особливо помітний при вивченні теми соціальних аспектів кооперативного кредиту, що почав яскраво проявлятися з 1927 р. Вчені у своїх дослідженнях, що вийшли в цей період, намагалися, з одного боку, підвести теоретичну базу під політичні реалії та зміни у державній політиці щодо системи сільськогосподарського кредиту, а з другого, – відстояти необхідність збереження кооперативних принципів кредитування сільського господарства.

І. Подольський звертав увагу на нові завдання, які мушили стояти перед сільськогосподарською кооперацією в умовах, коли на середину 1920-х рр. вдалося досягти відродження сільського господарства в усіх основних галузях. Це змінювало та ускладнювало колишнє завдання сільськогосподарського кредиту, суть якого полягала переважно в активному сприянні процесам відродження у сільському господарстві [3, с. 86]. Перед системою сільськогосподарського кредиту поставало важливе завдання – заохочувати розвиток експортних культур та сприяти йому, що було органічно пов'язано із загальним підвищенням хліборобської культури й потребою широкого кооперування сільського господарства.

Вчений підкреслював, що інтереси побудови соціалізму у селянському господарстві вимагали не обмежуватись самим лише зменшенням розвитку заможного селянства, таке обмеження було б нічим іншим, як рівнянням на бідність, на нижчий господарський і культурний щабель. Натомість необхідно було проводити інтенсивну роботу, щоб піднести бідняцькі та середняцькі господарства на вищий господарський рівень [3, с. 165].

І. Подольський робить висновок, що сільськогосподарський кредит може бути використаний у селянських господарствах тим рентабельніше, чим більше він сприятиме розвитку суспільної селянської продукції. Найбільш досконалою формою організації сільськогосподарського кредиту на селі буде така його організація, за якою позичальниками сільськогосподарських кредитових товариств будуть не стільки індивідуальні селянські господарства, скільки різні об'єднання селян: комуни, артілі, сільськогосподарські товариства по переробці та збуту продукції сільського господарства, машинні й тракторні товариства, масловиробничі артілі, товариства для громадського обробітку землі [3, с. 222].

Т. Німчинов подав визначення поняття сільськогосподарського кредитового товариства, мети та завдань його роботи. Вчений підкреслював, що сільськогосподарське кредитове товариство, в першу чергу, – це господарська ор-

ганізація, яка провадить господарчу роботу, скеровану на задоволення господарчих потреб своїх членів – сільських господарів. Але завданням сільськогосподарського кредитового товариства є задоволення не всіх потреб селянського господарства, а лише тих, яких потребував сам процес виробництва сільського господарства, як, наприклад, купити насіння, придбати машину, знаряддя чи робочу худобу, допомагати вигідно продати продукт сільського господарства. Однак до цього кола не відносили задоволення споживчих потреб.

Також Т. Німчинов зазначав, що сільськогосподарське кредитове товариство є кооперативом, тобто добровільною спілкою сільських господарів, що об'єднуються для спільного задоволення потреб свого господарства. Тому однією з важливих підстав, на якій мало будувати свою роботу сільськогосподарське кредитове товариство, є взаємодопомога та співробітництво членів у своєму кооперативі [4, с. 5].

Вчений окреслює зміст роботи сільськогосподарського кредитового товариства. Воно, зокрема, задовольняє кредитами усіх членів, видає гроші на натуральні позички, постачає всім членам засоби виробництва (сільськогосподарські машини, знаряддя, насіння, будівельні матеріали), організовує збут продуктів господарства своїх членів, влаштовує підприємства для переробки сільськогосподарських продуктів або для виробництва потрібного в господарстві членів приладдя, організовує господарства показового чи агрикультурного значення, проводить культурно-освітню роботу, допомагаючи членам зробитися «свідомими» кооператорами [4, с. 6].

Т. Німчинов, розмірковуючи над завданнями сільськогосподарського кредитового товариства, також звертав увагу на кілька важливих моментів. Передусім, це товариство мало своїм завданням не лише обслуговувати виробничі процеси господарств своїх членів, але й впливати своєю роботою на ці процеси. Сільськогосподарське кредитове товариство також мало своїм завданням не лише залучити до кооперативного товарообороту товарні лишки продукції селянських господарств свого району, але й збільшувати їх кількість, роблячи їх вартіснішими, рентабельнішими. Крім того, сільськогосподарське кредитове товариство мало за завдання не лише постачати селянським господарствам свого району потрібні їм засоби виробництва, але й сприяти їх подальшому впливу на розвиток господарств своїх членів [4, с. 24].

Важливі аспекти кредитної кооперації піднімав у своїх працях О. Дідусенко. Вчений аналізував партійні та державні матеріали, що торкалися питань сільськогосподарського кредитування, та подав власне бачення завдань, що стояли перед системою кооперативного кредиту селянських господарств.

На думку О. Дідусенка, у середині 1920-х років у результаті перетворення більшості універсальних сільськогосподарських союзів у кредитсоюзи було отримано змішану систему сільськогосподарського кредиту, яка включала в себе по лінії другої ланки міжокругові сільбанки, округові сільбанки, кредитсоюзи та філії, що ускладнювало керування системою, адже до кожного з цих видів кредитових установ не можна було підходити з однаковими вимогами. З

другого боку, майже половина установ другої ланки, а саме кредитсоюзи, підлягали організаційному керуванню по лінії системи сільськогосподарської кооперації, а оскільки низова сітка сільськогосподарських кредитових товариств підлягала організаційному керуванню по тій же лінії і, крім того, товариства та кредитсоюзи провадили різну торговельну та виробничу діяльність, то це все руйнувало єдність сільськогосподарського кредиту як фінансового та кредитового осередку в справі кредитування сільського господарства і перешкоджало взагалі зосередженню уваги на кредитовій роботі [5, с. 8].

На думку вченого, в складних господарчих умовах система сільськогосподарського кредиту в зв'язку з недоліками її організаційної структури виявилася не досить гнучкою, а також не досить здатною під час виконання народногосподарських завдань, що покладалися на неї. У зв'язку з тим великим місцем, яке займав сільськогосподарський кредит у системі засобів сільськогосподарської політики, питання про систему сільськогосподарського кредиту, у вирішенні якого взяли участь широкі кола радянської громадськості, набуло значної ваги.

Погляд кооперативних кіл, у тому числі кооперативних банків, полягав у тому, що, на їх думку, сільськогосподарський кредит за своїм обсягом та різноманіттям не міг бути повністю вкладеним у систему сільськогосподарського кредиту і що справа сільськогосподарського кредиту вимагала координації роботи Держбанку, кооперативних банків та реорганізованої системи сільськогосподарського кредиту. Реорганізація ж системи намічалася у напрямку зосередження в системі лише довготермінового виробничого кредитування і відокремлення від нього короткотермінового, а також у загальному настановленні на кредитсоюзи як на виключну форму другої ланки системи сільськогосподарського кредиту та інших банківських та сільськогосподарських кооперативних систем. Отже, на думку О. Дідусенка, подібна реорганізація не розв'язувала питання про систему взагалі, її єдність як системи, про зосередження в ній максимуму кредитування сільського господарства, а навпаки, ця позиція залишила старий стан системи, а в справі обмеження операцій системи лише довготерміновим кредитуванням погіршила та ускладнила його [5, с. 8].

Головні зауваження НКФ та Держбанку йшли по лініях відокремлення від системи фінансування збуто-постачальницьких операцій, а також фінансування контрактації та зосередження їх у Держбанкові і кооперативних банках, звуження чи навіть ліквідації ЦСГБанку, звуження оперативних функцій республіканських сільськогосподарських банків, зміцнення безпосереднього зв'язку Держбанку та кооперативних банків, а також НКФ з другою ланкою системи і взагалі звуження функцій системи сільськогосподарського кредиту до функцій довготермінового кредиту [5, с. 9].

Така позиція, якщо її довести до кінця, на думку дослідника, визначила б кінець системи сільськогосподарського кредиту як суцільної банківської системи, що має завдання фінансувати певну галузь народного господарства. Безпосередній зв'язок інших банків з нижчими ланками системи, зосередження в

цих банках короткотермінового кредитування нижчих ланок системи, зокрема фінансування ними контрактації, звуження оперативних функцій вищих ланок системи – все це руйнувало б суцільність системи, її єдність, бо не можна було б в таких умовах навіть ставити питання про існування системи сільськогосподарського кредиту, тому що окремі ланки системи підлягали б оперативному керуванню з боку інших установ, тим більше, що ці установи провадили б з нижчими ланками системи найжвавіші операції – це з короткотермінового кредитування [5, с. 9].

Заплутувало ситуацію і те, що реорганізація та раціоналізація системи сільськогосподарського кредиту затягувалась. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 13 лютого 1929 р. про систему сільськогосподарського кредиту покладала фінансування постачальних та збутових операцій сільського господарства на Держбанк і кооперативні банки, що проводитимуть ці операції на основі генеральної угоди із сільськогосподарськими банками республік шляхом безпосереднього кредитування другої ланки системи. Контрактацію сільськогосподарської продукції було виключено зовсім із постанови, хоча навколо питання про залишення контрактації в системі сільськогосподарського кредиту йшла велика дискусія. Розподіл коштів із центру (бюджетових та кредитів Держбанку) проводився безпосередньо Держбанком та НКФ за розпорядженням вищих ланок системи сільськогосподарського кредиту. Роль ЦСГБанку та республіканських сільськогосподарських банків відповідно до постанови лишалася як «плануюча, скеровуюча та контролююча діяльність системи органу», а не оперативного центру системи.

Вчений зазначав, що зміцнення по вищих ланках функцій планування, регулювання та контролю важливе, але таке зміцнення давалося ціною втрати частини оперативних функцій [5, с. 9].

О. Дідусенко вважав, що питання про систему сільськогосподарського кредиту лишалося на кінець 1920-х рр. нерозв'язаним, і його вирішення слід було шукати в тому напрямку, який був намічений на початку існування системи – у напрямку комбінації державного та кооперативного принципу в структурі системи та спеціалізації кредитових функцій і утворення єдності системи незалежно від кооперативної або державної форми її окремих ланок [5, с. 10].

Головними завданнями народногосподарського змісту, що покладалися на систему сільськогосподарського кредиту, були: організація дешевого кредиту для селян не лише з погляду розвитку сільського господарства, а також, щоб покрити недостачу у селян в обігових коштах, надати їм можливість поліпшувати продукти свого виробництва. Також важливим було те, що це сприяло відбудові сільського господарства та обслуговуванню потреб селянського населення, надаючи йому найдешевший в тих умовах кредит [5, с. 10].

Отже, на думку О. Дідусенка, сприяння відбудові та зміцненню сільського господарства через надання йому кредитної допомоги було центральною ідеєю в роботі системи сільськогосподарського кредиту. Цим робота всієї системи сільськогосподарського кредиту була міцно зв'язана з загальним державним планом сприяння сільському господарству [5, с. 10].

Вчений підкреслював, що система сільськогосподарського кредиту повинна перетворитися на потужний фактор впливу з боку держави на виробничі процеси дрібних селянських господарств у напрямку їх технічної реконструкції та усупільнення [5, с. 10]. Це завдання вимагало певних форм системи сільськогосподарського кредиту: єдності системи та єдності керування окремими ланками системи, спеціалізації кредитово-банкових функцій по окремих кредитових установах системи та її ланках [5, с. 11].

Політична кон'юнктура проявилася у дослідженні О. Дідусенка щодо скерованості здійсненого аналізу роботи низових кооперативних осередків та їх взаємозв'язків з селянськими господарствами у бік посилення уваги до соціальних аспектів [5, с. 13].

Вчений-аграрій О. Макаровський у своїх дослідженнях значне місце відводив аналізу соціальної спрямованості сільськогосподарського кредиту та його ефективності, змінам у функціонуванні кредитної кооперації, які відбулися після XV з'їзду ВКП(б) та її перебудови на шляху до колективізації. Він звертав увагу на відмінності у визначенні мети та завдань сільськогосподарського кредиту у державних декретах 1924 та 1927 років. Зокрема, вчений вказував, що декрет «Положення про кооперативний кредит» в основу роботи кредитових товариств та їх союзів покладав кредитову роботу, що ставало основною та обов'язковою роботою товариств за двома формами: грошового кредитування виробничих потреб села та мобілізації засобів цього села для збільшення кредитування селянського господарства. Іншою важливою галуззю діяльності цих організацій були операції постачання та збуту. Як зазначав вчений, у декреті постачання обмежувалося лише речами, потрібними для виробничих потреб селянського господарства. Натомість не згадувалось ні про організацію спільного ведення виробництва, ні про організацію окремих виробництв і агрикультурних заходів. Крім того, заборонялося, на відміну від декрету 1924 р., проводити кредитові операції з селянами, які не були членами товариств [6, с. 8].

О. Макаровський називав сільськогосподарське кредитове товариство основною формою сільськогосподарської кооперації [6, с. 7]. Значення його роботи важко переоцінити, адже вчений подає вичерпну інформацію, як має організовуватися сільськогосподарське кредитове товариство, детально пояснюючи, як зареєструвати статут такого товариства, проводити загальні збори, якими були права та обов'язки членів товариств.

Вчений-аграрій О. Макаровський наголошував на значенні правильної організації коштів товариств, що було запорукою їх нормальної господарчої діяльності. У цьому плані вчений відзначав важливість наявності власних капіталів товариств, а також довготермінових кредитів. «Що більше товариство забезпечене довготерміновими власними і чужими капіталами та позичками, то його фінансовий стан міцніший», – писав дослідник [6, с. 56].

Вчений доводив значення залучення оборотних коштів для успішного функціонування сільськогосподарських кредитових товариств. Аналізуючи їх стан, О. Макаровський зазначав, що відповідно до даних балансу сільськогосподарських кредитових товариств на одне господарство припадало на креди-

тову роботу 25,8 крб, тоді як лише на задоволення потреб господарства у реманенті потрібно було не менше 102,2 крб. Але, якщо брати до уваги потреби населення у робочій худобі, розвитку скотарства, землевпорядженні, розведенні інтенсивних культур, то складалась така ситуація, за якою наявні кошти сільськогосподарської кооперації на піднесення селянського господарства становили лише 2 % від потрібних. Таким чином, вчений робив висновок про велике значення залучення інших коштів для обігу у товаристві [6, с. 85].

О. Макаровський також зазначав, з яких джерел повинні були формуватися оборотні кошти: вкладів, авансів на торговельно-посередницькі операції, позик місцевих райвиконкомів. Оборотні кошти також мали мобілізуватися шляхом залучення грошових короткотермінових та довготермінових позик по лінії банків, грошових короткотермінових позик по лінії союзів, товарних кредитів по лінії союзів та держустанов [6, с. 85].

Як відзначав О. Макаровський, важливим питанням було вміння товариства правильно налагодити кредитування членів, контроль за призначенням кредиту, щоб кредит надавався лише на виробничі цілі й лише тим групам, які господарювали. Результат цієї справи проявлявся у наявності прострочених чи відстрочених позичок [6, с. 85].

О. Макаровський називає вклади основним показником ефективності господарської та організаційної політики кожної низової організації кооперативного кредиту. Як зазначав вчений, у 1920-і роки спостерігалось швидке зростання вкладових операцій, хоча їх розміри, порівняно з вкладовими операціями довоєнних кредитових товариств, були значно меншими. За підрахунками дослідника, у середньому у 1928 р. відсоток вкладів середнього товариства до його балансу становив 3,4 %, тоді як у 1914 р. – 55 %.

Звертаючи увагу на нестачу коштів для кредитової роботи у сільськогосподарській кредитній кооперації, а також неможливість збільшити їх за рахунок бюджетних коштів та вважаючи одним із основних завдань кредитно-кооперативної організації мобілізацію коштів за кооперативними методами, за рахунок самодіяльного населення, вчений відзначав, що в цій галузі сільськогосподарської кооперації було зроблено дуже мало і в цій частині її фінансової роботи відмічалася залежність від державного бюджету, тоді як мала посилюватись тенденція до скорочення розміру участі держави в її оборотах [6, с. 86].

Вчений наголошував на необхідності створити сприятливу атмосферу для найширшого залучення місцевих вкладів. О. Макаровський доводив, що для сільськогосподарського товариства правильна організація його позичкових операцій була основною запорукою здорового напрямку і господарського розвитку як самого товариства, так і господарств його членів. Тому не лише наявність одного кредиту, а, перш за все, вміле його використання були, на думку вченого, головною умовою для відновлення і розвинення селянського господарства. «Маючи кредит, але не вміючи правильно використати його, товариство, можливо, не лише не принесе жодної користі для селянського господарства, а навіть може йому зашкодити й зруйнувати це господарство» [6, с. 173].

Тому вчений розглядав як одне з основних завдань правлінь і рад точне

встановлення в кожному конкретному випадку, чи може господарство, що просить кредит, використати його з користю для себе, чи може утворити приріст у господарстві, чи ні, і зазначав, що від розумного і доцільного підходу правлінь і рад товариства залежала правильна постановка позичкових операцій та значення сільськогосподарського кредиту для відновлення й розвитку селянського господарства [6, с. 175]. О. Макаровський підкреслював, що, якщо позичку брали лише для того, щоб прогудуватися, одягтися, тобто вона мала споживчий характер, то така позичка не дасть жодного приросту в господарстві, а для її повернення господарство змушене буде продавати худобу чи інший реманент, після чого воно стане ще біднішим, ще більш неспроможним розвинути власне хазяйство [6, с. 176].

Іншою, не менш важливою, ніж кредитна робота, стороною діяльності сільськогосподарського товариства О. Макаровський називав його торговельно-посередницьку роботу, яку вчений поділяв на три види: постачання селянському господарству потрібних йому товарів для селянсько-господарського виробництва, збут продуктів, вироблених селянським господарством, та контракція окремих спеціальних культур [6, с. 206].

Висновки. Отже, як свідчать дослідження провідних вчених-економістів 20-х років ХХ століття, спроби балансувати між здійсненням завдань економічної ефективності та соціалістичного облаштування села зазнали невдачі, вихід же з протиріч непу був знайдений керівництвом країни у форсованій колективізації села, що означало злом притаманних непу господарських механізмів, у тому числі й інституту кооперативного кредиту.

Як зазначали дослідники, 1921 – 1922 рр. стали періодом стихійного відродження кредитних товариств та союзів під виглядом сільськогосподарських та при керівництві цим процесом з боку старих кооперативних працівників. Через дестабілізацію фінансової системи кооперативним об'єднанням не вдалося широко розгорнути власне кредитові операції, проте потреба в організації сільськогосподарського кредиту у державному масштабі лишалася нагальною, у зв'язку з чим виробленням концепції його розвитку зайнялися як кооператори, так і партійні керівники.

В результаті було створено таку модель сільськогосподарського кредиту, яка була побудована на державних принципах, із застосуванням кооперативів лише як розпорядників бюджетних асигнувань. Протягом наступних років відбувалося будівництво основних ланок системи сільськогосподарського кредиту, що знайшло відображення у багатьох дослідженнях цього періоду. Вчені відзначали появу негативних та кризових явищ у системі, що змушувало партійно-державне керівництво шукати шляхи модернізації використання кооперації для фінансування селянства. Триланкова система сільськогосподарського кредиту: сільгоспбанк – товариства сільгоспкредиту – низові товариства, в яких кооперативи виявились позбавленими самостійності та самодіяльності, посилення партійного диктату, загострення відомчої боротьби систем сільськогосподарської кооперації та сільськогосподарського кредиту – все це дезорганізувало роботу по кредитуванню селянства, поглиблювало кризу сільсь-

когосподарської кооперації та змушувало виводити проблему кооперативного руху на обговорення вищого партійного керівництва.

Розширення залучення сільськогосподарських союзів до кредитування селянства та посилення ролі Укрсільбанку у фінансуванні села не змогли кардинально раціоналізувати роботу системи фінансування села. Починаючи з 1927 р., відбулося посилення адміністративно-командних методів у керівництві сільськогосподарським кредитом, звуження сфери застосування кооперативних принципів та посилення тенденції до одержавлення системи фінансування села. Це знайшло відображення у прагненні держави раціоналізувати кредитування селянства з допомогою численних відомчих інструкцій та вказівок. Тому, у дослідженнях другої половини 1920-х років можна побачити відбитки схематизму, однобічності, адже вони будувалися на принципах апологетики державної політики.

Фактично, протягом 1929 – 1930-х років було здійснено реорганізацію всіх ланок апарату по фінансуванню села у механізм з обслуговування колективних форм землеробства.

Список використаних джерел

1. Калініченко В. В. Кооперативна діяльність земельної громади в українському доколгоспному селі 20-х років / В. В. Калініченко // Третій міжнародний конгрес українців. 1996. – Історія. – X., 1996. – С. 96–101; Кульчицький С. В. Концепція «кооперативного соціалізму» / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С. 3–17; Морозов А. Г. Село і гроші: українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси, 1993. – 275 с.; Марочко В. І. Українська селянська кооперація : історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 рр.) / В. І. Марочко. – К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.; Паскаленко В. Є. Участь заможного селянства в роботі сільськогосподарських кооперативів доби непу / В. Є. Паскаленко // Український селянин. – Черкаси, 2003. – Вип. 7. – С. 122–123; Лазуренко В. М. Куркуль чи господар? Селянська економіка як соціальна категорія / В. М. Лазуренко. – Черкаси : Ваш дім, 2005. – 220 с.; Лазуренко В. М. Український фермер в добу непу / В. М. Лазуренко, В. Є. Паскаленко. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 346 с.; Лазуренко В. М. Українське фермерство : злет і падіння (1921 – 1929 рр.) / В. М. Лазуренко.. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с.
2. Височанський П. Кооперативний кредит / П. Височанський. – Х. : Книгоспілка, 1929. – 408 с.
3. Подольський І. М. Сільськогосподарський кредит / І. М. Подольський. – Х. : Державне видавництво України, 1928. – 313 с.
4. Німчинов Т. Аналіз роботи сільськогосподарського кредитового товариства / Т. Німчинов. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 148 с.
5. Дідусенко А. Система сільськогосподарського кредиту на Україні (1923 – 1928) / А. Дідусенко. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 120 с.
6. Макаровський О. Організація і практика сільськогосподарського кредитового товариства / О. Макаровський. – Х. : Книгоспілка, 1929. – 280 с.

References

1. Kalinichenko V. V. Kooperatyvna diyal'nist' zemel'noyi hromady v ukrayins'komu dokolhospnomu seli 20-kh rokiv / V. V. Kalinichenko // Tretiy mizhnarodnyy konhres ukrayinistiv. 1996. – Istoriya. – Kh., 1996. – S. 96–101; Kul'chyts'kyi S. V. Kontseptsiya «kooperatyvnoho sotsializmu» / S. V. Kul'chyts'kyi // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. – 1995. – № 2. – S. 3–17; Morozov A. H. Selo i hroshi: Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A. H. Morozov. – Cherkasy, 1993. – 275 s.; Marochko V. I. Ukrayins'ka selyans'ka kooperatsiya : istoryko-teoretychnyy aspekt (1861 – 1929 rr.) / V. I. Marochko. – K. : M.R. Kots Publishing, 1995. – 224 s.; Paskalenko V. Ye. Uchast' zamozhnoho selyanstva v roboti sil's'kohospodars'kykh kooperatyviv doby NEPu / V. Ye. Paskalenko // Ukrayins'kyi selyanyn. – Cherkasy, 2003. – Vyp. 7. – S. 122–123; Lazurenko V. M. Kurkul' chy hospodar? Selyans'ka ekonomika yak sotsial'na katehoriya / V. M. Lazurenko. – Cherkasy : Vash Dim, 2005. – 220 s.; Lazurenko V. M. Ukrayins'kyi fermer v dobu NEPu / V. M. Lazurenko, V. Ye. Paskalenko. – Cherkasy : Vertykal', 2011. – 346 s.; Lazurenko V. M. Ukrayins'ke fermerstvo : zlet i padinnya (1921 – 1929 rr.). / V. M. Lazurenko. – Cherkasy : ChDTU, 2013. – 474 s.
2. Vysochans'kyi P. Kooperatyvnyy kredyt / P. Vysochans'kyi. – Kh. : Knyhospilka, 1929. – 408 s.
3. Podol's'kyi I. M. Sil's'kohospodars'kyi kredyt / I. M. Podol's'kyi. – Kh. : Derzhavne vydavnytstvo Ukrayiny, 1928. – 313 s.
4. Nimchynov T. Analiz roboty sil's'kohospodars'koho kredytovoho tovarystva / T. Nimchynov. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 148 s.
5. Didusenko A. Systema sil's'kohopodars'koho kredytu na Ukrayini (1923 – 1928) / A. Didusenko – Kh. : Radyans'kyi selyanyn, 1929. – 120 s.
6. Makarovs'kyi O. Orhanizatsiya i praktyka sil's'kohospodars'koho kredytovoho tovarystva / O. Makarovs'kyi. – Kh. : Knyhospilka, 1929. – 280 s.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

И. Г. Кивгила

ТРАНСФОРМАЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ЗАДАЧИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО КРЕДИТА В ТРУДАХ УЧЕНЫХ-АГРАРИЕВ ДОКОЛХОЗНОГО ПЕРИОДА (1921 – 1929 гг.)

Проанализированы особенности изменения взглядов на задачи и важность сельскохозяйственного кредитования в 20-х годах XX века в трудах ученых-аграриев доколхозного периода.

Сосредоточено внимание на научно-теоретических разработках по вопросам сельскохозяйственного кредита в период новой экономической политики таких ученых, как П. Высочанский, И. Подольский, Т. Нимчинов, А. Дидусенко, А. Макаровский. Отмечено, что исследования ведущих ученых-

аграриев, попытки балансировать между выполнением задач экономической эффективности и социалистического обустройства села потерпели неудачу, выход же из противоречий нэпа был найден руководством страны в форсированной коллективизации деревни, что означало взлом присущих нэпу хозяйственных механизмов, в том числе и института кооперативного кредита.

Ключевые слова: *хозяйство, кооперация, кредитовое общество, крестьянство, сельскохозяйственный кредит, сельское хозяйство.*

I. Kyvgyla

**THE TRANSFORMATION OF VIEWS ON THE PROBLEMS
OF AGRICULTURAL CREDIT IN THE WORKS
OF SCIENTISTS-FARMERS OF PRE-FARM PERIOD (1921 – 1929)**

The peculiarities in changes of views on the objectives and importance of agricultural crediting in the 20s of the XX century in the works of scientists-farmers of prefarm period are analyzed.

The attention is focused on research and theoretical developments on agricultural credit in the period of new economic policy of such scientists, as P. Vysochanskii, I. Podolsky, T. Nimchinov, A. Didusenko, A. Makarovskii. It is noted that the attempts of leading scientists-agrarians to balance between the objectives of economic efficiency and socialist development in rural areas have failed, the way out of NEP contradictions by country leaders has been found in forced collectivization of the village, that has meant the hacking of economic mechanisms, including the Institute of cooperative credit, inherent to NEP.

Keywords: *agriculture, cooperation, credit society, peasantry, agricultural credit, agriculture.*